

Lətafət ƏLƏKBƏROVA
Bakı Dövlət Universiteti

SMOMPK MƏCMUƏSİNDƏ DASTAN SÜJETLƏRİ İLƏ SƏSLƏŞƏN NAĞILLAR

Azərbaycan folklorunun toplanması və nəşrində mühüm mərhələ olan SMOMPK məcmuəsinin səhifələrində Azərbaycan nağılları da çap olunmuşdur. Burada «Məlikməmməd», «Qızıl balıq», «Gül və Sineyviz», «Rəngli balıq» və s. kimi nağıllar nəşr edilmişdir. Bunlarla yanaşı, «Şah İsmayıl», «Aşıq Qərib», «Əsli-Kərəm», «Novruz»,

«Koroğlu», «Alı xan-Pəri xanım» kimi nağıllara da rast gəlirik. Bu nağıllar dastan süjetləri ilə səsleşsə də, onlara dastan demək düzgün olmazdı. Çünki ənənəvi olaraq dastan ustadnamə ilə başlayıb, duvaqqapma və ya cahannamə ilə bitməlidir. Lakin SMOMPK-da çap olunan mətnlərdə bunların heç birisi yoxdur. Ona görə biz həmin mətnləri tədqiqatımızda nağıl adlandıracağıq. Həmin nağıllar sonradan müxtəlif aşıqların repertuarlarında dastana çevrilmişlər. Qeyd etmək istərdik ki, məcmuənin müxtəlif buraxılışlarında haqqında bəhs edəcəyimiz nağılların bir qisminin əsas məzmunu nəsrə təqdim edilmişdir, sonra isə şer parçaları da verilmişdir.

İlk öncə biz «Şah İsmayıl»ın buradakı nəşrindən söz açmaq istərdik. Bu nağıl məcmuənin III buraxılışında Azərbaycan nağılı, VII buraxılışda isə erməni nağılı kimi çap edilmişdir. Digərlərindən fərqli olaraq «Şah İsmayılın məzmunu yalnız təhkiyə ilə verilmişdir. Mətni təhlil edərkən belə bir qənaətə gəlirik ki, məcmuənin VII buraxılışındakı «Şah İsmayıl» dastanı bizə məlum olan dastana daha yaxındır (3,s.131-137). Həmin mətn Salahlı kəndində orta məktəb müəllimi B.Veniaminov tərəfindən yazıya alınmışdır. Digər bir faktı nəzərə çatdırmaq istərdik. «Sbornik»in VI buraxılışında «Gözəl şahzadə haqqında nağıl» da dərc edilmişdir. Həmin nağılda da baş qəhrəmanın adı Şah İsmayıldır. Lakin məzmunla tanış olarkən aydın olur ki, həmin nağılın «Şah İsmayıl» dastanı ilə heç bir əlaqəsi yoxdur. Ümumiyyətlə, SMOMPK məcmuəsində eyni adlı iki nağılın çap olunması təsadüfi deyildir. AMEA-nın müxbir üzvü, prof. A.M.Nəbiyev qeyd edir ki, həmin dastanın «Şah İsmayıl – Taclı», «Şah İsmayıl – Gülzar», «Şah İsmayıl – Ərəbzəngi», «Şah İsmayıl – Rəmdar Pəri» və b. variantları vardır (5,s.360).

III buraxılışda verilən mətnə Şah İsmayılın atasının adı Abdulladır (1,s.131). Onu «Azərbaycan ədəbiyyatı inciləri»nin «Dastanlar» adlanan cildində (8,s.235-271) çap olunmuş dastanla müqayisə etdikdə məlum olur ki, burada nə Şah İsmayılın atasının övladsızlığı, nə onun dünyaya gəlməsi, böyüməsi hissələri var. Dastanda Şah İsmayılın ova çıxmasından bəhs olunur. Ovda qarşısına çıxan ceyran Şah İsmayılı Pəri zad xanımın yanına gətirir. Lakin bir qədər sonra Pəri zad xanım yoxa çıxır və onu axtarmağa gedən Şah İsmayıl daha iki gözəl qız – Şahverdi şahın qızı (adı göstərilmir – L.Ə.) və Ərəbzəngi ilə tanış olub onları alır.

Vətəninə qayıdarkən, atasının Şah İsmayıl paxıllığı tutur, əmr edib onun gözlərini çıxartdırır. Ərəbzəngi Abdulla şahla buna görə mübarizəyə başlayır. Şah İsmayılın meyitinin üstünə bir qarğa enir, gözlərinə və ağzına dirilik suyu tökərək onu dirildir. Şah İsmayıl atasını öldürtdürür, ömrünün sonunadək padşahlıq edir.

Dastandan danışarkən M.H.Təhmasib qeyd edir ki, baş qəhrəmanın atasının adı, atasının oğlunu hansı qıza görə kor etməsi, Şah İsmayılın gözlərinin necə sağlması da ayrı-ayrı variantlarda fərqlidir. Onun gözlərini qarğanın sağaltması isə ən qədim variantdır (6,s.182).

SMOMPK-un VI buraxılışında isə «Gözəl şahzadə haqqında nağıl»da baş qəhrəmanın adı Şah İsmayıldır. Nağılın əvvəlində o, ənənəvi epitetlərdən istifadə edilərək İsgəndər Zülqərneyn və Rüstəm Zala bənzədilir. Şah İsmayıl ova çıxır və ovda onun qabağına tükü qızıl rəngli olan bir dovşan çıxır. Bu da variant fərqidir. Dovşanın ardınca düşən Şah İsmayıl gəlib bir gözəl saraya çıxır. O, saraydakı gözəl qıza vurulur. Onu çirkin və zalım divlərin əlindən qurtarır. Bunu edərəkən baş qəhrəman çoxlu maneələr dəf edir, hətta köməyinə belə Kavtar Kürsi gəlir (2,s.136). Həmin nağıl xoşbəxt bir sonluqla bitir.

Bu nağılı Şamaxı şəhər məktəbinin müəllimi A.Zaxarov toplamışdır. Burada Şah İsmayılın atasının adı ümumiyyətlə çəkilmir. Onun gözəl qızla vətənə qayıtması, atasının qıza gözü düşməsi, Şah İsmayılın kor edilməsi, ölüb-dirilməsi göstərilir. M.H.Təhmasibin fikrincə «bu nağıl ya natamam toplanmış, yaxud yarımçıq nəşr edilmişdir (6,s.193). Yuxarıda adları çəkilən nağıllardan, yalnız «Şah İsmayıl»da lirik şer təqdim edilmişdir.

«Şah İsmayıl» dastanının baş qəhrəmanının prototipi vaxtilə Azərbaycanın hökmdarı olmuş Şah İsmayıl Xətai, ya da II Şah İsmayıl sayılır.

VI buraxılışdakı variantda nağıl elementləri çoxdur: divlər, sehrli xalça – uçan xalça, sehrli papaq, sehrli süfrə, əjdaha və s.

SMOMPK-un VII buraxılışındakı «Şah İsmayıl» nağılını Şamaxıda Nikolay Kaləşev yazıya almış və erməni nağılı adı altında çap etdirmişdir. Bu variantda Şah İsmayılın atası Aslan paşadır. O, övladsızdır. Aslan paşa ilə arvadı fəvvarədən çıxan iki alma yeyir, almanın qabığını isə ata verirlər. Bir müddət keçdikdən sonra padşahın oğlu olur, adını Şah İsmayıl qoyurlar. Atın da balası olur, onu Qırat adlandırırlar (3,s.142). Qeyd etmək istərdik ki, məcmuənin XXVI buraxılışında da «Şamil» adlı Azərbaycan nağılında Qırat adı daşıyan bir sehirli at var (4,s.65-71). Lakin bu atların «Koroğlu»dakı Qıratla oxşarlığı yoxdur, sehirli funksiyalarına görə daha çox rus nağıllarındakı Sivka-Burka atına bənzəyirlər.

Daha sonra Şah İsmayılın böyüməsi, təlim-tərbiyəsi, atasının sarayında üç gözəl qızın rəsmini görüb onların dalınca getməsi təsvir olunur. Əvvəlcə bir qalada birinci qıza rast gəlir. Qızın adı nə Pəri, nə də Rəmdar Pəridir. Onun adı Pərişandır. Qardaşları isə pəhləvan kimi yox, div kimi təqdim olunmuşdur (3,s.145).

Şah İsmayıl Gülzar xanımın axtarmaq üçün yola düşür. Bir az getdikdən sonra o Ərəbzəngi ilə rastlaşır. Məcmuədə çap olunan bu nağılda Ərəbzənginin uşaqlığı təsvir edilir. O, uşaq ikən anasını öldürmüş, atası ondan qorxuya

düşüb qızını meşədə qoyub getmişdir. Qardaşı barədə bəhs edilmir. Demək olar ki, həmin qız burada yarım vəhşi həyat tərzini sürən kimi təsvir edilir (3,s.146-147). Şah İsmayıl Ərəbzəngi görüşüb, yarışirlar. Ərəbzəngi məğlub olur. Əhd-peyman bağlayandan sonra Şah İsmayıl Gülzarı axtarmağa gedir.

Gülzar xanım Şah İsmayılın görüşməkdən ötrü şəhərə gəzintiyə çıxır. Həmin gün elan olunur ki, heç kəs nə dükanını açsın, nə də ki meydanda görünsün. Sonra bəhs edilir ki, Şah İsmayılın Ərəbzəngi Gülzarı qaçırlar, Pərişanı da özləri ilə götürüb Şah İsmayılın vətəninə dönürlər. Yolda onların üstünə qoşun hücum edir. Şah İsmayıl yuxuda ikən Ərəbzəngi onları qırır. Nəhayət, Şah İsmayıl qızlarla birlikdə vətəninə qayıdır. Burada Şah İsmayıl xəbər tutur ki, Pərişan xanım fala baxıb gələcəkdən xəbər verir (3,s.151).

Gülzar, Pərişan və Ərəbzəngini gören Aslan paşanın oğluna paxıllığı tutur, xəbər göndərir ki, bir qız Şah İsmayılınkı, ikisi isə onun olsun. O, məclis qurdurub oğlunu ora dəvət edir. Pərişan xanım məsləhət görür ki, Şah İsmayıl oraya sambur tulası ilə getsin. Şah İsmayıl Pərişan deyən kimi yeməkləri sınaqdan keçirir, atasının onlara zəhər qatdığı məlum olur. Atasını bəraət qazanmaq üçün onu kart oyununa dəvət edir. Şah İsmayıl oyunda udurur. Aslan paşa onu kor edir, əsas gücü topladığı baş barmaqlarının oynaqlarını yerindən tərpedir (3,s.152). Bu işgəncələr zamanı Şah İsmayıl atasına deyir:

- Bağban əkdini ağacı kəsməz, ata, məni niyə öldürürsən? (3,s.152).

Aslan paşa Ərəbzəngini yola gətirmək üçün 7 tərbiyəsiz qadın göndərir Ərəbzəngi onların dodaqlarını kəsir.

Aslan paşa Ərəb Zənginin üstünə qoşun yeridir. Bu vaxt da Şah İsmayıl 40 gün, 40 gecə kor vəziyyətdə meşədə qalandan sonra göyərçin lələyinin köməyi ilə gözünü sağaldır, lakin sağ gözlə sol gözü səhv salır və ömürlük çəp qalır. M.H.Təhmasib qeyd edir ki, «Şah İsmayılın gözlərini bəzən göyərçinlər, bəzən mələikələr, bəzən isə qarğa sağaldır, bunlardan ən qədimi sonuncu, ən sonuncusu isə ikincisidir» (6,s.182). Eyni zamanda o qeyd edir ki, Şah İsmayıl Xətai ilə dastandakı Şah İsmayılın oxşar cəhətlərindən başqa, həm də fərqli cəhətləri də var. «Məlum olduğu üzrə, Xətai həm simaca, davranış və ədalətinə görə də son dərəcə gözəl olmuşdur» (6, s.187). Lakin burada o çəp qalır.

Şah İsmayılın gözləri açıldıqdan sonra evinə qayıdır. Yolda rast gəldiyi bir qoca ilə Aslan paşaya xəbər göndərir ki, bir nəfər Əhməd bəy adlı şəxs ona Şah İsmayılın arvadlarını gətirəcək. Aslan paşa inanır. Beləliklə, Şah İsmayıl özünün dustaq olduğu gündən yeyib-içməyən Qıratının yanına gəlir, ona yem verir. Sonra atın tərkinə minib Ərəbzənginin qaldığı qalaya gəlir. Ərəbzəngi onu tanımır, Şah İsmayıl şerlə özü haqda xəbər verir. Şah İsmayıl Ərəbzəngi ilə birləşib Aslan paşanı məğlub edir, onun taxt-tacına sahib olur.

Şah İsmayıl süjeti SMOMPK-da sırf nağıl kimi, yəni lirik parçalar verilmədən dərc edilmişdir. V.Ə.Vəliyev dastandan bəhs edərkən, burada çoxlu nağıl ünsürlərinin olduğunu göstərir: övladsızlıq motivi, gözəl qıza ovda rast gəlmə, baş qəhrəmanın gözünün çıxarılması və s. (12,s.361). Bunlar bizə

əsas verir ki, bu məcmuədə çap olunan nağılın sonralar müxtəlif aşıqların repertuarında dastana çevrilməsini təsdiq edək.

SMOMPK məcmuəsində çap olunan nağıllardan biri də «Alı xan»dır. Həmin mətn M.H.Təhmasibin tərtib etdiyi «Azərbaycan məhəbbət dastanları» kitabında da öz əksini tapmışdır(3,s.155-164; 7,s.381-408). Bu mətnə Pəri xanımın atasının adı Hacı Səiddir. Bu nağıl ənənəvi olaraq Hacı Səidin övlad arzusundan başlayır və qeyd olunur ki, bu məqsədlə o, on bir dəfə Həcc ziyarətinə getmişdir (3,s.155). O məclislər qurdurur, aqları doyuzdurur, paltarını olmayana geyim alıb verir və s. Bir neçə vaxtdan sonra o məsciddən çıxanda bir oğlan uşağı tapır, evinə gətirir, adını Tapdıq qoyur və öz oğlu kimi böyüdür. Burada qeyd edilir ki, həmin uşaq Zəriyə adlı bir yaşlı qızın qeyri-qanuni övladıdır. Tapdıq böyüyəndən sonra Hacı Səidin əvvəlcə oğlu Əhməd, sonra isə qızı Pəri dünyaya gəlir.

Hacı Səid on ikinci dəfə Həccə gedəndə oğlu Əhməd çox yalvardıqdan sonra onu özü ilə aparır. Tapdığı isə Pəri ilə evdə qoyub gedir. Hacı Səid Həccdə olanda iki qarı Tapdığa sirtin üstünü açır, deyirlər ki, Pəri xanımı alsın, Hacı Səidin var-yoxuna yiyələnsin. Tapdıq Pəriyə fikrini bildirir, qız razı olur.

On bir pilləkən qalxdıqdan sonra, on ikincisində Tapdıq Pərinə tutub saxlamaq istəyəndə, Pəri onu itələyir, Tapdıq yaralanır. Bu zaman Hacı Səid Həccdən qayıdır. Tapdıq qorxur ki, Pəri nə baş verdiyini açıb danışsa Hacı Səid onu qovsun. Odur ki, aldadıb Hacı Səidin hüzuruna çıxır.

Tapdıq Hacı Səidə Pəri xanım haqqında uydurmalar danışır, ona böhtan atır. Hacı Səid Tapdığa inanıb Əhmədə əmr edir ki, Pəriyəni öldürsün. Lakin Əhmədin bacısına yazığı gəlir, onun köynəyini çıxarır. Bir keçini öldürür, həmin keçinin qanına boyanmış köynəyi aparıb atasına göstərir.

Bundan sonra Alı xan adlı bir oğlan yuxu görür, bu yuxuda o, bir badə içir. Yuxuda Pəri xanımı görür. Pəri xanım da eyni yuxunu görür. Bunlar bir-birinə vurulur, Alı xan həmin gündən Pəri xanımı axtarır. Qeyd edək ki, Qara vəzir əvəzinə burada «lələ» obrazı göstərilmişdir. Əyninə dəri libası geyib lələlə birgə Pəri xanımın arxasınca düşən məqam təsvir edilərkən bir-iki şer parçası verilir (3,s.155).

Bir gün Pəri xanımı naməlum bir atlı mərmər hovuzun yanına gətirir. Alı xan yuxudan oyanıb gedir həmin yerə, yuxuda gördüyü qızı tapıb gətirir öz vilayətinə. Soruşana da deyir ki, qızı mərmər hovuzun yanından tapıb.

Vaxt ötür. Onların iki oğlu olur. Bir gün oğlanlarını qucağına alan Pəri xanım hönkür-hönkür ağlayır. Alı xan soruşanda ki, nə olub, Pəri xanım ondan and alır ki, sözünü yerə salmayacaq. Alı xan and içir. Pəri xanımı oğlanları ilə birlikdə ata-anasının yanına yollayır. Arvad-uşağı ilə birgə böyük bir qoşun, qoşunun başında isə lələni göndərir. Lələ Pəri xanıma nalayiq təkliflə yanaşır. Pəri xanım lələnin əlindən qurtarıb çobana rast gəlir, ondan çoban paltarını alır, əvəzində öz bahalı libasını verir. Və bununla da çoban surətinin bu mətndəki rolu bitir. Nəhayət, Pəri xanım atası Hacı Səidin evinə gəlir, Alı xan və lələ onun ardınca həmin evə qonaq gəlir. Bir məclis qurulur. Bu məclisdə Pəri xanım bütün sirləri açır.

Daha sonra nəql olunur ki, Pəri xanımı Alı xan, ata-anası, qardaşı tanıyırlar, Tapdığı üstünə yağ töküüb, od vurub yandırırırlar. Alı xanla Pəri xanıma toy edirlər. Lələnin iki oğlunu gözünün qabağında öldürüb ona ömürlük əzab verirlər.

Dastanın maraqlı surətlərindən biri də Budaq çobandır. Çoban şifahi ədəbiyyatımızda ən sevimli surətlərdən biridir. «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanlarından başlayaraq, bir çox nağıllarımıza qədər xalq ağıllı, tədbirli, mərd çoban surətləri yaratmışdır (9,s.406). Amma SMOMPК-dakı variantda o, epizodik bir obrazdır.

SMOMPК məcmuəsinin VII buraxılışında çap edilən nağıllardan biri də «Novruz»dur. Bu mətn bizə məlum olan «Novruz və Qəndab» dastanı ilə eynidir (3,s.164-173;11,s.167-199). Lakin bir sıra fərqlər diqqəti çəkir. Beləliklə SMOMPК-da çap olunan nağıl variantında Kərim paşa təkcə nəzirniyaz paylamaqla övlad əldə etmir. Kərim paşanın arvadına dərviş iki alma verir, onlar o almaları yeyir, sonra da Novruz anadan olur (3,s.165). Novruz on iki yaşınadək evdən çıxmırdı. Və dastandan fərqli olaraq bir gün lələ ilə gəzintiyə çıxarkən aşıqlara rast gəlir. Aşıqların əlindəki sazları əvvəlcə buynuz bilir, sonra isə lələ sazın nə olduğunu ona başa salır.

Novruz aşıqları evlərinə aparır. Bir gecə yuxuda Cəlal paşanın qızı ona buta verilir. Tədqiq etdiyimiz mətndə Novruzun yuxusu ətraflı təsvir olunmur. Burada Qəndabın adı Kandattura kimi verilmişdir (3,s.165).

Bir vaxt Kərim paşa hiylə işlədib Novruzun gətirdiyi aşıqları evdən uzaqlaşdırır. Novruza aşıqlıq verilir. Novruz ata-anası ilə vidalaşib Qəndabın arxasınca yola düşür. Burada nə Kərim paşanın, nə də Cəlal paşanın hansı vilayətin hökmdarları olduğu göstərilir. Novruz gəmi ilə yola düşür. Gəmidə onun rast gəldiyi tacir obrazı burada yoxdur. Bundan başqa Qəvvas Əhməd və Mahmud paşa obrazları da verilmir.

Gəmi fırtınaya düşəndən sonra Novruzu mayakdan bir dənizçi görüb evinə gətirir. Dənizçinin Gülzar adında bir qızı olur. O, Novruza vurulur, özü də az qala zorla ona ərə getmək istəyir. Fikrimizcə, bu epizod ondan irəli gəlir ki, bu nağıl artıq erməni nağılı kimi çap edilmişdir. Və burada erməni əxlaq tərzi özünü büruzə verir. Azərbaycan nağıl və dastanlarında baş qəhrəman olan qızlar, aşıqlərə yuxuda buta verilən padşah, xan, vəzir və yaxud tacir qızları heç vaxt belə bayağı təsvir olunmazdı. Bu, nəinki bizim əxlaq normalarımıza, hətta folklor adət-ənənələrimizə ziddir.

Novruz Cəlal paşanın sarayına gəlib çatır və burada çoxlu sayda aşıqlara rast gəlir. SMOMPК-da çap olunan nağılların içərisində aşıqların adına, onların çalıb-çağırmasına ən çox məhz «Novruz»da rast gəlirik. Novruz Cəlal paşanın evində qalib aşıqlıq edir.

Novruz Qəndabı almaq istəyini Cəlal paşaya bildirir. Cəlal paşa onu zindana saldırır. Bu vaxt Qəndab xəstələnir. Burada göstərilir ki, Qəndab anasına dərini bildirəndə ona Novruzun yerinə novruzgülü, saz əvəzinə qaz gətirirlər (3,s.168).

Novruzun zindana salınmasından sonra padşah dəhşətli bir yuxu görür. «Novruz və Qəndab» dastanını tədqiq edən A.M.Nəbiyev qeyd edir: «Novruz» dastanında yuxu xilasedici qismində çıxış edir... Cəlal paşa həm yuxunun yozumundan, həm də onu yozub qeybə varan dərvişin vahiməsindən qorxuya düşüb Qəndabı Novruzdan ayırmır (5,s.441).

Burada da yuxunu dərviş yozur. Cəlal paşa zindanın yanından keçərkən Novruzun oxuduğu bayatıları eşidir və bilir ki, bu adi dərviş, və ya aşiq deyil, şahzadə Novruzdur. Novruz iyirmi qız arasında Qəndabı seçir, Cəlal paşa onlara toy edir.

Novruz Qəndabla geri qayıdarkən Kəlləgözlə rastlaşır, onu öldürür. Bu haqda A.M.Nəbiyev qeyd edir ki, Novruzun üzləşdiyi ən məşhur düşmən Kəlləgözdür. Amma buradakı Kəlləgözün solğunlaşmış tipidir. Novruz elə ilk döyüşdə ona qalib gəlir (5,s.440).

Bu vaxt Şahpəri adlı qıza rast gəlir. Bu variantda Şahpəri Kəlləgözün qızı olur və Novruza deyir ki, atamı öldürdüyünə görə gərək məni alasan (3,s.171).

Novruz üç arvadı ilə doğma el-obasına çatarkən bir yox, üç çobana rast gəlir. Çobanlardan biri Qəndabı almaq fikrinə düşür, lakin Novruz bayatı deyərək bildirir ki, bu şəhərin padşahının oğludur. Çoban üzr istəyir, gedib Kərim paşa ilə arvadına xoş müjdə aparır. Kərim paşa da həmin çobanı vəzir təyin edir. Qalan iki çoban isə onu gördükdə tanımırlar. Novruz evinə qayıdır, ata-anası ilə görüşür və illər keçdikdən sonra atasının taxt-tacına sahib olur.

M.H.Təhmasib qeyd edirdi ki, «Novruz» dastanı Dədə Qorqud surətlərindən ən yaxşı istifadə edilmiş dastanlarımızdandır. Novruzun Kəlləgözə rast gəlməsi isə tamamilə unudulmaq üzrədir. Amma vaxtilə 1959-cu ildə f.e.n. N.Seyidov folklor ekspedisiyaları zamanı Təpəgöz və yaxud Kəlləgözlə bağlı bir neçə əfsanə və rəvayət toplamışdı (6,s.211-213).

SMOMPK məcmuəsinin Azərbaycan folklorunun toplanması və nəşrində mühüm rolunu qeyd edən Abbas Hacıyev onun işində nöqsanların olduğunu da göstərir. Burada nağılların tərcüməsi zamanı milli koloritə, dilin incəlik və sadəliyinə, ideya və məqsəd aydınlığına, forma bütövlüyünə fikir verilmirdi. Bayatı, sayaçı sözləri, tapmaca, nəğmə və məsəllərin tərcüməsi ilə yanaşı, onların orijinalları da verilirdi, nağılların isə yalnız tərcüməsi nəşr olunurdu. Bundan başqa, təhriflər nağıl toplayanların təcrübəsizliyindən, tərcüməçilik vərdişlərinin ya az, ya da heç olmamasından, müxtəlif zümrələrə mənsub olan adamların belə ciddi işə girişməsindən, senzuranın sərt tələblərindən, nağılların ictimai motivlərini günün tələblərinə uyğunlaşdırmaq meyllərindən irəli gəlirdi. Odur ki, məcmuədə gedən «Məlik Məmməd və Məlik Cümşüd», «Əbil Qasım və Əbil Məmməd», «Şah Rüstəm», «Şah Qəmbər», «Şah İsmayıl» nağılları yarasız hala salınmış, onlarda bir sıra epizodlar ixtisar edilmişdir (10,s.122-125).

Ə D Ə B İ Y Y A T :

1. SMOMPK, III выпуск, 1883
2. SMOMPK, VI выпуск, 1888
3. SMOMPK, VII выпуск, 1889
4. SMOMPK, XXVI выпуск, 1899
5. Nəbiyev A. Azərbaycan xalq ədəbiyyatı, II hissə, 2006, Bakı, «Elm», 647 s.
6. Təhmasib M.H. Azərbaycan xalq dastanları (orta əsrlər), Bakı, «Elm», 1972, 398 s.
7. Azərbaycan məhəbbət dastanları, Bakı, «Elm», 1979, 503 s.
8. Azərbaycan ədəbiyyatı inciləri. İ. Abbaslı. Ön söz. Bakı, «Yazıçı», 1987, 570s.
9. Əfəndiyev P. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı, Bakı, «Maarif», 1992, 477 s.
10. А.Гаджиев. Тифлисская литературная среда и азербайджанское устное народное творчество. «Литературный Азербайджан», 1966, №4, с.122-125
11. Azərbaycan xalq dastanları. 5 cildə. I cild, Bakı, «Çıraq», 2005, 424 s.
12. Vəliyev V. Azərbaycan folkloru. Bakı, «Maarif», 1985

Лятафят Алекперова

**Сказки, перекликающиеся с дастанными сюжетами,
в сборнике SMOMPK**

R E Z Y U M E

В статье говорится об имеющих место в сборнике SMOMPK – одном из первых изданий азербайджанского фольклора – сказок, перекликающихся с дастанными сюжетами. Здесь исследуются с точки зрения текстологии сказочные варианты таких дастанов, как «Шах Исмаил», «Алы-хан и Пери ханум», «Новруз и Гандаб».

Latafat Alekperova

**Tales, which has something in common with dastans's subjects
in the SMOMPK**

S U M M A R Y

In the article tells about the tales, which has something in common with dastans's subjects in the SMOMPK – one of the first edition of Azerbaijan folklore. There are researches on the textual point of view so tales variants of dastan's as "Shah Ismail", "Ali-xan And Peri-Xanim", "Novruz and Qandab".